

Anna Bilon-Piórko

Uniwersytet DSW, Wrocław
ORCID: 0000-0003-0967-5322

Tristram Hooley

Inland Norway University of Applied Sciences
ORCID: 0000-0002-1453-4535

Marcelo Afonso Ribeiro

University of São Paulo
ORCID: 0000-0002-0396-7693

Ronald Sultana¹

University of Malta
ORCID: 0000-0001-8192-7059

Poradnictwo kariery dla sprawiedliwości społecznej, **Webinar, 11 marca 2022**

Ostatnimi laty na całym świecie można zauważyć wzrastające zainteresowanie rolą, jaką poradnictwo kariery może pełnić we wspieraniu sprawiedliwości społecznej. Zainteresowanie to doprowadziło do rozwijania nowych modeli i teorii, pojawiają się nowe publikacje i aktywności, mających na celu rozwój podejścia, które określić można jako zorientowane na sprawiedliwość społeczną. W miarę jak podejście to jest coraz lepiej rozumiane, organizowanych jest coraz więcej konferencji, seminariów i warsztatów (np. Lucas Casanova i in., 2021). Ten proces budowania zaangażowanej społeczności nazwać można nawet swoistym naukowym ruchem,

¹ W dniu 24 listopada 2024, w trakcie przygotowywania tego numeru, nadeszła niespodziewana wiadomość o nagłej śmierci prof. Ronalda Sultany. Jak napisał prof. Jean Guichrad: „Ronald, pod wpływem analiz Pierre’a Bourdieu, podobnie jak profesor Yrjö Paavo Häyrynen z Uniwersytetu w Joensuu (Finlandia), zastanawiał się, nad wkładem interwencji wspierających podejmowanie decyzji zawodowych w zapobieganie reprodukcji nierówności ekonomicznych i społecznych. Był również wrażliwy na śródziemnomorskie korzenie cywilizacji zachodniej (kultura grecko-łacińska, judaizm, chrześcijaństwo, islam) i świadomy głębokiego kryzysu antropocenu, jaki ostatnio został wywołany (kryzysu, którego przejawem są między innymi różne aktualne konflikty zbrojne i tysiące migrantów, którzy zginęli przekraczając morze), starał się znaleźć sposoby, aby przyczynić się do jego rozwiązania. Odejście Ronalda to dla mnie strata przyjaciela, z którym czułem się bardzo związany. Trudno wierzyć, że już nigdy nie będę mógł wymieniać się pomysłami w atmosferze ciepłego zaufania, z tą genialną, bliską mi osobą”. Dla całego naszego środowiska naukowego to ogromna strata.

zorientowanym na zmianę społeczną, której celem jest rozwój podejścia zorientowanego na sprawiedliwość społeczną.

Jedno z takich działań zainicjowane zostało przed redaktorów bloga „Poradnictwo kariery dla sprawiedliwości społecznej” („Career guidance for social justice” <https://careerguidancesocialjustice.wordpress.com/>). Podjęli się oni organizacji webinarów, będących cyklicznymi dyskusjami, poświęconymi zagadnieniom sprawiedliwości społecznej i poradnictwa kariery oraz zachodzącym między nimi relacjom. Pierwsze z tych webinarów zorganizowane zostało 11 marca 2022 roku. Moderatorem spotkania był Raza Abbas (doradca kariery; Pakistan), a uczestnikami spotkania byli: Tristram Hooley (Uniwersytet w Derby, Uniwersytet Inland), Ronald Sultana (Uniwersytet na Malcie), Marcelo Afonso Ribeiro (Uniwersytet São Paulo) i Anna Bilon-Piórko (Uniwersytet Dolnośląski DSW). Publiczność stanowili doradcy i badacze z całego świata.

Zjawisko niesprawiedliwości społecznej

Zaproszeni goście, mimo iż pochodzili z różnych środowisk i obszarów geograficznych, dzielili zainteresowanie ideą przyczyniania się poradnictwa kariery do ugruntowania sprawiedliwości społecznej. Ich różne biografie i społeczno-kulturowe konteksty życia zaowocowały jednak nieco odmiennymi perspektywami analitycznymi oraz propozycjami analiz problemu społecznej niesprawiedliwości. Tym, co połączyło te odmienne perspektywy, było przekonanie, że globalna sytuacja gospodarcza ma swoje społeczne konsekwencje, które obserwować możemy na całym świecie. Uczestnicy spotkania podkreślili zatem, że pomimo złożoności współczesnego świata wciąż możliwe jest zidentyfikowanie najistotniejszych kwestii związanych ze zjawiskiem niesprawiedliwości społecznej. Kwestie te należą do tych, które praktycy i badacze doświadczają w codziennym życiu i dlatego wymagają one działań i analiz. Za najważniejsze uznane zostały:

- ▶ **kryzysy gospodarcze i polityczne**, które sprawiają, że we współczesnym świecie jednostki, próbując realizować swoje życiowe plany, doświadczają różnorodnych wyzwań i problemów. Można spodziewać się, że nierówności społeczne będą rosły, podobnie jak i liczba osób, żyjących i pracujących w warunkach prekariatu. Ostatecznie doprowadzić to może do zwiększenia liczby osób, będących wykluczonymi społecznie;
- ▶ **kryzys klimatyczny**, z którego efektami ludzie już zmagają się w swoim życiu zarówno prywatnym, jak i zawodowym. Obecnie można założyć, że problemy związane z klimatem będą się intensyfikować, doświadczymy ich ogromnego przyspieszenia oraz będą miały ogromny wpływ na świat pracy;
- ▶ **kryzys demokracji**, doświadczany w wielu krajach, w których wzrasta rola postaw i działań autorytarnych oraz niedemokratycznych rządów. Ten kryzys wzywa do poszukiwania podejść promujących partycypację demokratyczną

i stawia nowe wyzwania przed systemami edukacji. Radzenie sobie z nim wymaga nowych podejść teoretycznych, które mogłyby stać się podstawą nowych polityk, praktyk i badań;

- ▶ **kontynuacja wpływu neoliberalizmu**, na którego ideologii wciąż oparty jest wiele polityk, a sposób, w jaki neoliberalizm indywidualizuje jednostki, zapewnia wciąż zróżnicowany kontekst projektowania i konstruowania karier. Aby realizować ideę sprawiedliwości społecznej, niezbędne stają się walka z wszechobecnym produktywizmem i walka o fundamentalne prawa człowieka.

W zależności od usytuowania oraz globalnej i krajowej dynamiki władzy, wyżej wymienione zjawiska doświadczane są w sposób odmienny przez społeczności na całym świecie. Oznacza to, że jakiegokolwiek rozważania związane z poradnictwem kariery muszą wykazywać wrażliwość i unikać narzucania teorii i praktyk z „globalnej Północy” oraz uważania ich za referencyjne dla poradnictwa na całym świecie. Powinniśmy pozostać wrażliwi na specyfikę kontekstów, a także powinniśmy sprzyjać rozumieniu sytuacji, potrzeb i sposobów odpowiadania na nie, uznając, że są one ugruntowane w lokalnych kontekstach. Sprawiedliwość społeczna to wszakże sprawiedliwość epistemiczna (Bengtsson, 2022; Silva i in., 2016).

Jak poradnictwo kariery może niwelować niesprawiedliwość społeczną?

Paneliści podkreślili, że wszystkie geopolityczne kwestie omówione wyżej są silnie powiązane z życiem i karierą jednostek. Dlatego warto zajmować się nimi w poradnictwie kariery, nawet mimo to, że nie może być ono uważane za panaceum na problemy świata.

Poradnictwo kariery opiera się na fundamencie rozważań nad pracą, karierą, radzeniem sobie w życiu zawodowym, uczeniem się i życiem, będącym nieustanną podróżą, tranzycjami i zmianami. Tradycyjne teorie nie są w stanie odpowiedzieć na zmiany we współczesnych karierach, ponieważ oparte są na adaptacyjnych teoriach, które nie pozwalają jednostkom na walkę z opresją i nie zakładają możliwości zmiany pozycji społecznej. Społeczeństwo może być rozumiane jako układ sił pomiędzy „tymi, którzy mają” i „tymi, którzy nie mają” [zasobów, kapitału, możliwości, szans itd. – przyp. A. B.-P.]. Zbyt często tradycyjne teorie stosowane w poradnictwie kariery wspierają „tych, którzy mają” i ignorują „tych, którzy nie mają”. Jeśli chcemy wyobrazić sobie poradnictwo kariery przyczyniające się do sprawiedliwości społecznej, konieczna stanie się dekonstrukcja tych założeń i ich konsekwencji oraz wygenerowanie nowych rodzajów teorii i praktyk. Powinny one poruszać kwestie kryzysów ekonomicznych, klimatycznych, społecznych oraz wspierać ludzi w konstruowaniu karier przez nich upragnionych, wychodzących poza neoliberalne wyobrażenia życia zawodowego.

Jak podkreślili paneliści, „kariera jest tym, co nas otacza i nie ma możliwości ucieczki od niej. Termin ten opisuje integrację w sedno naszego życia osobistego, uczenia się i naszej pracy” (McCash i in., 2021, s. 8–9). Kariera jest częścią życia każdej osoby i każdy zasługuje na nią oraz powinien mieć do niej prawo. Umożliwianie i zachęcanie ludzi, by dostrzegli, że mają wpływ na swoją karierę oraz że oferuje im ona potencjał sprawczości nad własnym życiem, jest samo w sobie działaniem na rzecz sprawiedliwości społecznej. Jednakże pamiętać należy, że aby takie twierdzenie było dla poradnictwa kariery prawdziwe, musi ono być poradnictwem całościowym, powszechnie dostępnym, niezależnie od tego, kim jest osoba z niego korzystająca.

Rozpoznanie współzależności rozwoju zawodowego oraz dynamik gender, ras, etniczności, klas społecznych, orientacji seksualnych, wartości rodzinnych i społecznych, pochodzenia religijnego itd. powinno stać się częścią praktyki poradnictwa kariery. To dlatego właśnie Tristram Hooley, Ronald G. Sultana i Rie Thomsen (2021) zaproponowali pięć drogowskazów dla praktyki, które pozwolą budować poradnictwo kariery zorientowane na sprawiedliwość społeczną. Drogowskazy te zachęcają do budowania w trakcie procesu poradniczego krytycznej świadomości, identyfikowanie opresji społecznej, kwestionowanie tego, co uważane jest za normalne, wspieranie ludzi do solidarności i wspólnotowości oraz działanie na różnych poziomach rzeczywistości społecznej.

Oprócz rozwoju refleksji, możliwa jest identyfikacja innych działań, służących budowaniu poradnictwa kariery zorientowanego na sprawiedliwość społeczną. Uczestnicy spotkania wyraźnie podkreślili, że działania te mają miejsce na różnych poziomach:

- ▶ **na poziomie teoretycznym**, gdzie dostrzec można rosnącą liczbę publikacji i inicjatyw związanych ze sprawiedliwością społeczną, godną i wartościową pracą, rozwarstwieniem społecznym, gender i innymi „dynamikami opresji”. Dyskurs krytyczny został wyraźnie wprowadzony do obszaru poradnictwa kariery, a badacze są w stanie podeprzeć nim swoje teorie i analizy (Thomsen i in., 2022). Widoczne są również bardzo wyraźne wysiłki w kierunku budowania społeczności badaczy oraz ich wspólnych działań, co wydaje się kluczowe dla tworzenia bazy teoretycznej nowych praktyk poradniczych, zorientowanych na sprawiedliwość społeczną. Paneliści dostrzegli również wysiłki wkładane w to, by implementowanie teorii i praktyk tworzonych na obszarze „globalnej Północy” odbywało się w sposób krytyczny i wrażliwy na to, co nazwać można kontekstem „globalnego Południa” (Ribeiro i in., 2015);
- ▶ **na poziomie systemów edukacji**, w wielu krajach świata, gdzie sporo uwagi poświęcono temu, by wdrożyć programy kształcenia, skupione na karierze i uczeniu się kompetencji kariery (*career learning*), takie kraje, jak Norwegia, Anglia i Malta wdrożyły nowy zestaw założeń dla poradnictwa oferowanego w systemie edukacji. Programowo zapewniono w poradnictwie miejsce

- i przestrzeń na rozbudzenie krytycznej świadomości, by uczniowie mogli lepiej rozumieć, jak w świecie pracy widoczna i doświadczana jest cyrkulacja władzy;
- **na poziomie politycznym**, gdzie powszechne są wysiłki, mające na celu poszerzenie dostępu do usług poradnictwa i kreowanie spójnych i progresywnych polityk poradnictwa kariery (*career guidance policies*);
 - **na poziomie społecznym**, na którym niektóre praktyki (np. w Brazylii) służą wspieraniu uczenia się lokalnych społeczności, w oparciu o istniejące w nich zasoby i siły społeczne.

Wszyscy paneliści zgodzili się, że „rzeczy i kwestie wielkie”, takie jak sprawiedliwość społeczna, mają ogromne znaczenie dla poradnictwa kariery, ponieważ mogą być źródłem inspiracji i motywacji dla rozwoju nowych teorii i praktyk. Rzeczywistość jest jednak też taka, że w wielu krajach poradnictwo wciąż potrzebuje wsparcia orędowników, działań promocyjnych i profesjonalizacji zawodu. Powinny one iść w parze z rozwojem badań i teorii. Refleksyjne analizy „rzeczy i kwestii wielkich” może stać się źródłem uczenia się tego, jak prowadzić praktykę poradnictwa inaczej.

Webinar zakończył się krótką dyskusją o nadziejach i wizjach, jakie mają paneliści na najbliższe pięć lat. Dla wszystkich gości istotne okazały się kwestie globalne, takie jak pokój na świecie, koniec pandemii, zakończenie kryzysu gospodarczego oraz pozytywny rozwój społeczny. W obszarze poradnictwa kariery podkreślono natomiast nadzieję na rozwój ruchu związanego ze sprawiedliwością społeczną. Zaznaczono przy tym, że kluczowe będzie budowanie wspólnoty badaczy i praktyków zainteresowanych tym podejściem do poradnictwa.

Wszystkich, którzy są zainteresowani budowaniem tej społeczności oraz zaangażowaniem się w różne procesy z tym związane, zaproszono, by regularnie odwiedzali blog „Poradnictwo kariery dla Sprawiedliwości Społecznej”, dostępny na stronie: <https://careerguidancesocialjustice.wordpress.com/>.

Bibliografia

- Bengtsson, A. (2022). On epistemic justice in career guidance. *British Journal of Guidance & Counselling*, 50(1), 606–616. <https://doi.org/10.1080/03069885.2021.2016614>
- Lucas Casanova, M., Bilon, A., Alexander, R., Toiviainen, S., Albien, A.-J., Paixão, M. P., Costa, P., Lawthom, R., & Coimbra, J. L. (2021). Sprawiedliwość społeczna w doradztwie zawodowym i poradnictwie (Career Guidance and Counselling – CGC) jako postulat niezbędny do wspierania nawigowania życiem w szybko zmieniającym się świecie. *Studia Poradnicze/Journal of Counsellogy*, 9, 257–262 (PL), 534. <https://doi.org/10.34862/sp.2020.14>
- Hookey, T., Sultana, R., Thomsen, R. (Eds.) (2017). *Career guidance for social justice: Contesting neoliberalism*. Routledge.

- Hooley, T., Sultana, R. G., Thomsen, R. (2021). Five signposts to a socially just approach to career guidance. *Journal of the National Institute for Career Education and Counseling*, 47, 59–66. <https://doi.org/10.20856/jnicec.4709>
- McCash, P., Hooley, T., & Robertson, P. J. (2021). Introduction: Rethinking career development. W. P. J. Robertson, T. Hooley, & P. McCash (Red.), *The Oxford handbook of career development* (pp. xiv–x19). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190069704.013.2>
- Ribeiro, M. A., Uvaldo, M. C. C., da Silva, F. F. (2015). Some contributions from Latin American career counselling for dealing with situations of psychosocial vulnerability. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 15(3), 193–204. <https://doi.org/10.1007/s10775-015-9285-7>
- Silva, F. F. D., Paiva, V., Ribeiro, M. A. (2016). Career construction and reduction of psychosocial vulnerability: Intercultural career guidance based on Southern epistemologies. *Journal of the National Institute for Career Education and Counseling*, 36(1), 46–53. <https://doi.org/10.20856/jnicec.3606>
- Thomsen, R., Hooley, T., Mariager-Anderson, K. (2022). Critical perspectives on agency and social justice in transitions and career development. *British Journal of Guidance & Counselling*, 50(4), 481–490. <https://doi.org/10.1080/03069885.2022.2106551>